

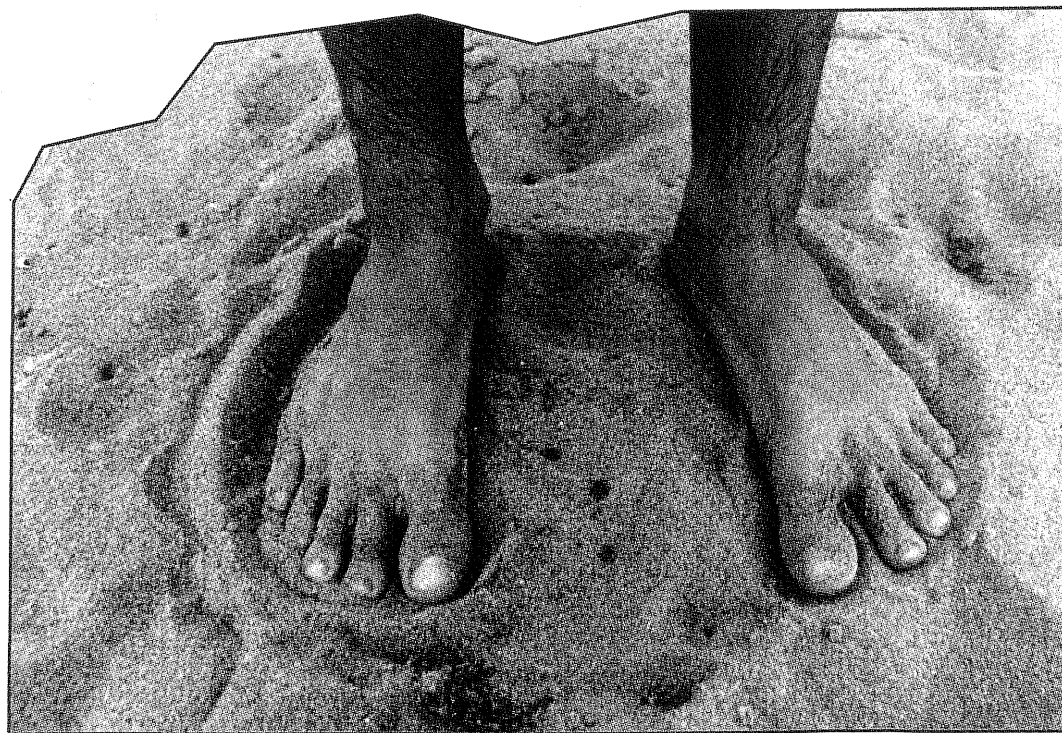
SZŐRÖS KŐ

IRODALOM, MŰVÉSZET, KRITIKA

Aaron Blumm
Mirnics Gyula
Nagy Farkas Dudás Erika
Pressburger Csaba-Saul
Sáfrány Attila
Szakmány György prózái

Min dolgozik Onagy Zoltán

Papp Tibor: A szövegközösség határai
Menyhárt József: Nyelvi kockázatok és mellékhatások
Tamás Kinga: Film és irodalom 2.
Kocur László: ArtFALatok

Tartalom

Mészáros Ottó: Kizárt történetek.....	1
Prológus az őszhöz (versek)	2
Mizser Attila: kísérő; folytatás (versek).....	3
Borbély Borisz: Térhiányosságom, Szög egy tenyérbe verve	4
Éjjig tartó l'amour, Párát lehelek hasadra (versek)	5
Leck Gábor: árnyéktalan; csak úgy (versek)	6
Vendégoldal – vajdasági próza Papp p Tibor összeállításában	
Aaron Blumm: Egy kis faluban élek a barátommal.....	8
Miért lettem pedofil	10
ha nem akarom hallani, akkor nem hallom.....	11
Mirnic Gyula: Más perspektíva, Barbi	12
Nagy Farkas Dudás Erika: Tartalék élet	16
Folyó a szívedben; Ablakon innét, ablakon túl.....	17
Pressburger Csaba-Saul: Ilka néne pincsikéje.....	21
Sáfrány Attila: Írásfalva, Panta rhei.....	24
Szakmány György: Itt kezdődik a Balkán.....	29
Gondolatnyi csend	
Papp p Tibor: A szövegközösség határai. (Arcpirosító.).....	32
Menyhárt József: Nyelvi kockázatok és mellékhatások (három könyv)	40
Támás Kinga: Film és irodalom 2. (Krudý „filmje”: Szindbád).....	44
Kocur László: ArtFALatok	52
Nagy Katalin: Ahogy a csillag megy az égen – érdemes másképp? (Cselényi Árpád illusztrációi az ArtFALatok antológiában).....	57
Sághy Miklós: „innét már látni az öröklét ajtaja alól / kiszűrődő fényt” (Z. Németh István: Könnyűnek hitt ébredés)	59
Műhely	
Min dolgozol most? Onagy Zoltán (Fehér Kriszta interjúja).....	67
Kő kövön	
Mizser Attila: Igen, nem, talán [Kemény István: Hideg versek (1996–2001)].....	64
Balázs Boróka: Egység és másság (A külön két változata Hrabal „A gyöngéd barbár” és Böll „Csoportkép hölgyvel” c. műveiben).....	65
Pénzes Tímea: Teszem, amit kell (Beszélgetés Mora Teréziával) ...	69
Vitriol	
Fehér Kriszta: Hogy is van ez?.....	70
Kép Szó	
A fotográfiaikkal saját világot teremtek (Harna Péterrel beszélget Jitka Rožňová)	72

A borítót és a lapszámot Harna Péter
fotóival illusztráltuk.

A szerkesztőbizottság tagjai:

Balázs F. Attila, Borbély Borisz, Fehér
Kriszta, Haraszi Ágnes, Juhász Katalin,
Kantár Csaba, Rožňo Jitka

A Szörös Kő megvásárolható az alábbi könyvesboltokban:

Akadémia Könyvesház (Dunaszerdahely)

Amicus (Dunaszerdahely)

Andrew Book (Galánta)

Bestseller (Párkány)

Custos-Zöld Könyvesbolt (Budapest)

Cseri Ilona könyvesboltja (Ipolytság)

Írók Könyvesboltja (Budapest)

Konkurent (Komárom)

Phoenix (Losonc)

RIA (Somorja)

Ricsi Press 2 (Párkány)

és a Madách-Posonium Kultúra könyvesboltjaiban.

A lap kiadásához hozzájárult a Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma - Nemzeti Kulturális Alapprogram
és az Illyés Közalapítvány.

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

A HATÁRON TÚLI MAGYARSÁGÉNY
ILLYÉS KÖZALAPÍTVÁNY

Megrendelhető a kiadó címén.

Előfizetési díj 1 évre: 150.- Sk

Magyarországon megrendelhető:

AB-ART Hungary, 2040 Budaörs, Köztér 3/3.

IRODALOM, MŰVÉSZET, KRITIKA

Regisztrációs szám: 1582/96

Szerkesztőség: AB-ART (Szörös Kő), Komárnická 20,

821 03 Bratislava; Tel./fax: 02/ 43 33 24 10

Vezető szerkesztő: Haraszi Mária

A Gondolatnyi csend rovat szerkesztője:

Kocur László, emigrans@szepi.hu

Kiadja az AB-ART Kiadó

Felelős kiadó: Balázs F. Attila

Nyomdai előkészítés: Median

Nyomta: Pelikán Kft., Dunaszerdahely

SZÖRÖS KŐ

Megjelenik kéthavonta

Dvojmesečník

Celoročné predplatné: 150.- Sk

ISSN 1335-6321

Vydané s finančným príspevkom
Ministerstva kultúry SR

LITERATÚRA, UMENIE, KRITIKA

Registračné číslo: 1582/96

Redakcia: AB-ART (Szörös Kő), Komárnická 20,

821 03 Bratislava; Tel./fax: 02/ 43 33 24 10

E-mail: szorosko@freemail.hu

Zodpovedná redaktorka: M. Harasziová

Redaktor kritickéj rubriky: L. Kocur

Vydáva Vydavateľstvo AB-ART

Zodpovedný vedúci: Attila F. Balázs

Tlačiarenská príprava: Median

Tlač: Pelikán s. r. o., Dunajská Streda

A szerkesztőség nem feltétlenül azonosul a megjelentetett írások tartalmával.

Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza.

a kellemetlen látvány jelentést hordoz: sorrendben a negyedik képen a szerelmeskedő pár mögött megjelenő árnyék éppen ezzel hat ránk nyomasztóan, félelmet, szorongást, valamilyen disszonanciát kifejezve. Mindamelllett a kép többi részének ugyanez nem válik javára. A stilizált emberalakok tónusozása funkciótlan és zavaró lenne akkor is, ha a megvalósítás módjával szemben nem emelhetnénk kifogást.

A már említettekén kívül még két kép van, amely említendő értékeket hordoz – legalábbis a többi rajzhoz képest. Mind a legelső, mind az ötödik, sakkfigurás kép különös térélményt nyújt a figyelmes szemlélőnek. A jó kompozíciójú, aránylag kiegyensúlyozott tónusozású képen, ami a sakktábla királynőjét ábrázolja, jelentést kap a keret, a felületet felhasogató néhány gesztusszerű vonal, az arctalan figura ősi jegyeket hordoz éppen arctalansága és a nemiség irányába eltúlzott arányai révén, és a bizonytalanul boruló tér instabilitásáról és magányról beszél. Sajnos azonban a tónusozás esztétikai minősége ebből is levesz, a nyilván kifejezőnek szánt vonalháló elkapko-

dott firkálás marad. A kötet nyitó-képét említettem még az imént, amelynek érdekes kompozíciója ragadja meg nézője figyelmét. Alkotójának sikerült a legfontosabb részleteket nagyvonalúan megoldania, és a kép alapötlete érdekessé válik, bár megfogalmazva a „tartalom” nyilván itt is közhellyé silányulna. Ez azonban egyáltalán nem baj, sőt talán éppen ez az egyik, amit a képzőművészetnek fel kell vállalnia: értékes és érdekes módon kimondani a szavakkal már fel nem vállalható, de fontos és szükséges banalitásokat. Azonban, hogy ezeket a pozitívumokat valóban jó szívvel tudjam ehhez a rajzhoz kapcsolni, valószínűleg hamarabb kellett volna abbahagyni. Akkor talán elkerülte volna a kötet grafikus legalább ezen a képen a tartalom nélküli firkálást, amely csak elnehezíti a képet. (Talán az sem lett volna baj, ha az alak bal karjából nem a jobb kézfej nő ki...)

Nem rosszak tehát az *ArtFALa-tok* képei, de nem is jók. Nem a jó képötletek hiányoztak, általában nem is a kompozícióval van probléma, hanem a megvalósítás gondosságával. Felvetődik a kérdés, vajon

nem az-e az oka ennek, hogy valóban: egy vékonyka kötet illusztrálására nem tűnik olyan fontos feladatnak, hogy abba alkotója túlságosan sok energiát fektessen. Ez a felfogás azonban nem menti a helyzetet. Sőt. Az illusztráció nem attól válik a képzőművészet kivetett, alsóbbrendű ágává, ha a művészek tiszteltben tartják a műfaj követelményeit és határait, ennél fogva mernek megfelelni feladatuknak, és a szöveg és egy tárgy – a könyv – szolgáltatába állítani tudásuk egészét. Éppen ez tudja felemelni a művészetnek ezt az ágát a többi képzőművészeti ággal azonos rangra, és ekkor tud hatni. Akinek kellemetlen egy ilyen aprónak vélt feladatba beleadni mindent, talán jobb, ha megmarad a művészet magasabb rangúnak vélt ágainál. Mindenki azt tudja igazán jól csinálni, amiben hisz. Talán ez hiányzott.

Nagy Katalin

Nagy Katalin (1978)
A Szegedi Tudományegyetem Rajz és Művészettörténet Tanszékének végzős hallgatója.

„innét már látni az öröklét ajtaja alól / kiszűrődő fényt”

(Z. Németh István: *Könnyűnek hitt ébredés*)

Z. Németh István *Könnyűnek hitt ébredés* című, 1993-ban megjelent kötete a '88 és '92 közti időszakban írt verseit foglalja magában, azaz egy közel tíz évvel ezelőtt kiadott munkáról lesz az alábbiakban szó. Dolgozatom kritikai megállapításai nem támaszkodnak az utóbbi évtizedben publikált Z. Németh-szövegekre. Ezt azért tartom fontosnak hangsúlyozni, mert elképzelhető, hogy azok ismeretében egészen más értelmezői következtetésekre jutottam volna.

A *Könnyűnek hitt ébredés* verseinek legszembetűnőbb jellemvonása, hogy hinni látszanak a szó közvetítő erejében, vagyis abban, hogy a nyelv lírai használata felszámolja a hétköznapi kommunikáció korlátjait és hiányosságait, hogy a költői szövegek lényegében mindenhatóvá alakítják a megszokott kontextusokban oly észrevétlen és ügyetlen szavakat, nyelvi kifejezéseket: „a vers mindenre képes / közbenjár érted Istennél / angyallá tesz”; „mutatvány”, mely alkalmas

a bevett jelentések átírására, kortalanná tételére: „Dimenziót váltott szavak gurulnak / a nagy semmi felé.” E jellemvonás természetesen a lírai alany szerepét sem hagyja érintetlenül. A határtalanná formált szövegek egyfelől lehetőséget biztosítanak számára, hogy a kimondás aktusa által a vers részévé váljon: „Része vagy a versnek / hiába próbálsz kitépni magad / rémülten / ügyetlenül ölel / mikor a sorok közé fekszel / ékezet a tested / a címben ott lapul a neved / a dől

betűk részeg éjjelek / egymásba folyt szavak parázs viták.”

Másfelől pedig, mivel ő e nyelvi transzformációk végrehajtója, az ábrázolt világban szerepe felértékelődik: a vers készítője részese lehet azoknak a pillanatoknak, mikor az öröklét fényei megmutatkoznak, felsejlenek: „innét már látni az öröklét ajtaja alól / kiszűrődő fényt”. A lírai szövegek és azok készítője mintha az égi transzcendenciák és földi világ között közvetítené, és ilyen értelemben a költő, aki jelen esetben a versek beszélőjével azonosítható, részben prófétai funkciókat lát el. Ennek megfelelően a létrehozott poéma égi áramokat hordoz, és sorai közt „csend feszül, / energia sziszeg”. A *Könnyűnek hitt ébredés* szövegeiben a költészet olyan szakrális aktussá válik, mely valamiféle rögzített isteni igazság felé törekszik, és melynek szavaiban ez az igazság a maga töredékességében – legalábbis a lírai beszélő szerint – meg is jelenik: „szállj alá saját szájjüregedbe / sószemcse-igazságokért”. A népét ostorozó próféta alakjához teszi még hasonlatossá a lírai alanyt, hogy szólásának, küldetésének rendelt ideje van: „nézd / a liftaknában szeretkező tolvajnépet / nyüzsögnek és szívják véred / kiütik fogad / feltekerik nyelved / most jött el az idő”, illetve, hogy szava lángpallósként pusztító fegyver: „éles szavaddal / minden ellened küldött rakétát / eltalálsz”. Röviden: Z. Németh nem kérdőjelezi meg a nyelv közvetítő erejét, hiszi, hogy a nyelv művészi használata sejtetheti a látható világ mögötti transzcendenciákat, illetve ezzel összefüggésben, hogy a költő feladata az égi igazságok és szövegek minél pontosabb közvetítése. E lírafelfogást vitatni vagy anakronisztikusnak nyilvánítani olyan cselekedet volna, mely korlátolt gondolkodásra vall. Kritikai megjegyzéseim nem is az ábrázolt világot, hanem az ábrázolás módját érintik. Úgy tűnik ugyanis, hogy a

versek struktúráját nem járják át azok a harmóniák, melyek a téma szintjén megjelennek. Nyilvánvaló, a pusztá kimondás („Az Idő templomában / csak egy téglá a vers. Így tökéletes”) még nem teszi jelenvalóvá az ábrázolás hogyanjának hibátlanságát. Előfordul, hogy az eltalált sorokat (pl. „a halál hullámhosszán / sikolyok menekülnek az éterbe”) képzavar követi: „Háztömbököt morzsol ki szemhéja alól / az üvöltés”, „Lánccokat izzad a szél, apró kis / táncbuborékba bújnak az izzadó gallyak”. A rímek nyomatékosító, kiemelő funkciója nem mindig működik a szövegekben, azaz nem nyitnak meg újabb jelentésrétegeket, hanem mintha az összecsengő szavak pusztán a hangzás miatt kerültek volna szomszédos sorokba: „A levesbe fagyalt hull: / visszavonhatatlanul alkonyul”, „szájából a falat visszahull (...) a lombok közt hamarabb alkonyul”. A képek néha olyan fogalmakat rendelnek egymás mellé, melyek kölcsönhatása azt eredményezi, hogy az adott alakzat megfejthetetlen, értelem nélküli marad: „Mint az üldözött, / aki fogsora közt alszik;” (saját vagy más fogsora közt?, ez a kontextusból sem derül ki), „nyálzik nyöszörgő / kék tubusa a térnek” (hogyan kell a teret nyöszörgő, nyálzó, kék tubusnak elképzelni?). Más esetekben a redukálhatatlan sokértelműség okozhat problémát. Az alábbi idézetet olvasva például többféle testnedvre, és testet elhagyó anyagra gondolhatunk: „valami ömlik belőlünk, ott, ahol nem tudjuk / visszatartani már”. És mivel a kontextus nem szűkíti a jelentések körét, a leírtak könnyen drámai súlyukat veszíthetik, miközben a vers egészét tekintve nem a komédia szándékát látjuk körvonalazódnival.

Az imént mondottakat érvényteleníti a *Komáromi eső* című vers, mely mintha az ábrázolt világ várokozásait beteljesítve valóban egy olyan pillanat mélyére hatolna,

melyben együtt mutatkoznak a pusztító elemek és a földi harmóniák, egy nyári vihar, és az utána következő csend: „Zuhogott. / Felhígult az utcák szennye, / folyt a víz a falevélen, / viaszfehér arcokon, / paneltűskék nyújtóztak mámorral / az égnek, elvált egymástól a por és oxigén. / Oldódott a görcs; béke lett, / a Teremtés kezdete óta nem öltött testet / így a csend”. Nem csak kimondja, témává teszi, hanem a megformálásban is sejteti a szövegek alapján kirajzolódó világ összhangjait, szimmetriáit. Hasonló mechanizmusokat figyelhetünk meg az *Álomital*, illetve az izgalmas ellentétekre épülő *Magány definíciója* című versek esetében. A látszólag kibékíthetetlen fogalmakat (elviselhetetlenül könnyű, roppant súlyos) egybeillesztő szövegépítési technika kimunkált megoldását érhetjük tetten az *Einstein haragszik* című vers kezdő soraiban: „Az égboltot nem bírom már egyedül / bár könnyű nagyon, de nincs határa. / Sokszor kívánom: dőlne rám / a mindenség minden éjszakája”. Ám a kötet szövegeinek ábrázolt világában nem a határtalanul üres ég alatt álló individuum képe a jellemző, hiszen a földi és égi színterek közt mintha lenne párbeszéd és valamiféle átjáró. Néha Isten válik emberivé: „Nyűgös az Isten is, didereg”, „s akkor Isten majd fél térdre ereszkedik / türelmesen meggyónja bűneit”, néha a költő figurája lesz szavai által Teremtővé: „és értem hadakozik minden csattanó harag / (...) már visszatartják lélegzetüket az atomok / hogy megszólalhasson bennem a szó”. Látható: e világban a poéta szerepe kiemelkedő, beszéde: világteremtő.

A kötet *Mese a mézről* című, harmadik ciklusa szinte kizárólag szerelmes verseket tartalmaz. E szövegek ábrázolt világa azonban nem tér el lényegesen a fentebb már jellemzett világképtől. A lírai beszélő vágyrendszerét ismét egy olyan érték vezérli, mely éppen folytonos távollétének következtében nyer

kitüntetett szerepet: „Amióta itt hagytál, hogy megmutasd, ki voltál, / megbomlottak a harmóniák”. A transzcendenciák birodalma helyett a szerelem válik azzá az erővé, mely képes a véges időt határtalanra tágítani („öröklét / fénylik át rajtunk”). Mint ahogy a Teremtő is csak egy pillanatra mutatkozik („egy pillanatra láthatod / a Teremtő mosolyát”), ugyanúgy a szerelem összhangja is csupán egy pillanat műve: „Már nyílt a szám, mint az idő: / résnyire, hangtalan. / »Egy pillanat!« – mondtad.” Vagyis mintha a szerelem forrása ugyanaz volna, mint az isteni dolgoknak: a határait vesztett másodperc. Azon túl és kívül mindent a gyötrelem és a pusztító vágy kínjai járnak át: „fájdalom darálói közt / tántorgok én, a koldus, a vak”. A versbe tördelt hiányra legjobb példájaként valószínű a kötet címadó vers (*Könnyűnek hitt ébredés*) egészét lehetne idézni.

Ugyanakkor a harmadik ciklus abban is megegyezik az első kettővel, hogy hasonló versépitési botlásokkal terhes. A szövegekben találunk olyan többértelműségeket, melyek a stílusát egészéből kilógó jelentésvariánst is megengedik. Például: „Leányka, álma térdig ér” (az álom tartalma ér térdig?, mely gondolat igencsak bizarr volna, vagy maga az álom?), illetve: „a legragyogóbb / minden vízbe mártott test közül”. Az utóbbi esetben, a vers címben szereplő név, Arkhimédész, a test súlyára és a kiszorított víz arányára vonatkozó tételt idézi, és ennek tükrében a vízbe merülés ragyogósága a test ropant (túl)súlyára is vonatkoztatható (vö. „elalszom melleid / bástyái közt”). E sokértelműségek képesek szétvetni a szövegek komolyságát, feltéve persze, hogy valóban erre törekszenek a versek.

Előfordulnak olyan szójátékok, alliterációk, melyek nem az adott szöveg belső törvényeihez igazodnak, hanem a kezdőbetűk azonosságára vagy szavak véletlen hasonló-

sága válik bennük rendezőelvvé: „pillanat pellengéren / pillangó pallosával”, „ki a sors kútjának kávjára / kávént inni ül / nem kerüli el a kálváriát”, „Adj igazat, a végsőt, ne a vésőt”, „tüzet nyitnak egymásra a vizek / s vizet nyitnak egymásra a szüzek”. E jelenségek pusztán formaiak, külsődlegesek maradnak, és nem hatolnak be a vers tartalmi rétegeibe. A legutolsó idézet esetében a formai „idegenség” megjelenik ugyan a szöveg tartalmi sfkján, de csak jelentéstani zárványként, hiszen bajosan lehetne bármilyen értelmet rendelni a szóban forgó szövegrészlethez.

Főképpen a szerelmes verseket érintő jellemvonása a kötetnek, hogy olyan képeket alkalmaz, melyek meglehetősen jól ismert, mindennapi, megkövült metaforákra vezethetők vissza. Például: 'a szerelem eléget': „gyere égess, ó” „Hamutartók mélyén élek (...) Lásd, Júlia, égek. / Nélküled lobbanok el”, „lángoljak, hogy cigarettára gyújthass velem”. Az utóbbi két szövegrészlet esetében nem tudunk nem gondolni Karády Katalin *Hamvadó cigarettavég* című, hajdan híres slágerére. Vagy: 'elrág az idő vasfoga': „külön-külön rág minket az idő”, „mérget rágó enyészet”, „összeszorított fogai mögött / már hegyezi nyelvét az idő”. Ugyanakkor a szerelmes poémákban a sablonosnak tűnő képek mellett olyan szövegrészekkel is találkozhatunk, melyek a költő elődöket idézik. József Attila juthat eszünkbe például a „foga közt tart, nyüszít az értelem” sorról (vö. „ilyen pincében tart az értelem”), vagy: „Lettem valakivé és valakié” (vö. „Szeretném, hogyha szeretnének, S lennék valakié / Lennék valakié.”). Juhász Gyula verseire gondolhatunk az alábbi szakaszok kapcsán: „Szerelmem (...) örök és feloldhatatlan” (vö. „Élsz és uralkodol örökkön, Amen”), „mert a sapkám / a nagykabátom / a szemüvegem / az öngyújtóm / és a zsebkésem vagy” (vö. „benne élsz

te minden félrecsúszott / Nyakendőmben és elvétett szavamban”). A magyar irodalom darabjainak áthallása azonban nem nyitja meg a versek jelentésrétegeit újabb dimenziók felé, hiszen a befogadó szövegek nem lépnek párbeszédbe az elő-szövegekkel, hanem csak pusztán felidéznek azokat. Paródia irányába történő elmozdulásról sem beszélhetünk az érintett versek kapcsán, mivel a (vissza)utalások kis száma és töredékessége nem teszi lehetővé, hogy különböző lírai beszédmódok karikírozott torzításokkal kiegészítve ténylegesen jelenvalóvá válhassanak. A költemények inkább akkor elevenednek meg, mikor a groteszk, sőt abszurd látásmód felé nyitnak, például: „csupa neméremény / csupa hiány / fölösleges ajtónyitás / félig megrágott miniszter / csokornyakendős bokacsont / kerül elő az ásatáskor”.

Összefoglalva: Z. Németh István szóban forgó kötetének legszembetűnőbb vonása, hogy az ábrázolt világ és annak megjelenítésmódja közt ellentét feszül. A nyelv közvetítő erejében való hitet nem mindig követi a megformálás nyelvénél tényleges ereje, és ebből kifolyólag az írás által világokat teremtő költő figurája néha hitelét veszti. Z. Németh szövegeinek hatását akkor érhetjük igazán tetten, mikor azok ellenállnak a hangzás és alakbeli hasonlóságok önkényének, és a megjelenített pillanat(ok) belső harmóniáit engedik érvényesülni, azaz: versszervező elvvel átlényegülni. Érzékelhető, a *Könnyűnek hitt ébredés* útkereső munka, melynek sokszínűsége néha nem párosul a megformálásmód kiértelt formáival.

Sághy Miklós

Sághy Miklós (1972)
Győr.

A Szegei Tudományegyetem Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékének PhD-ösztöndíjasa.